

УДК 811.111'342.9

DOI: [https://doi.org/10.18524/2307–4604.2022.2\(49\).268202](https://doi.org/10.18524/2307–4604.2022.2(49).268202)

ЛІНГВО-ПРОСОДИЧНІ ЗАСОБИ АКТУАЛІЗАЦІЇ ВВІЧЛИВОСТІ/ НЕВВІЧЛИВОСТІ В АНГЛОМОВНОМУ НЕФОРМАЛЬНОМУ КОНФЛІКТНОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Пеліван О. К.

кандидат філологічних наук, доцент,

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ORCID: <https://orcid.org/0000–0002–2708–9514>

Статтю присвячено аналізу лінгво-просодичних засобів реалізації ввічливості/неввічливості в неформальних конфліктних діалогах, дібраних із саундтреків до 4 сучасних англomовних фільмів методом суцільної вибірки. Основними критеріями класифікації фактичного матеріалу дослідження є 1) ступінь формальності відносин між комунікантами і 2) ввічливість/неввічливість. Згідно з цими критеріями досліджувані діалогічні єдності класифікувалися як неформальні ввічливі і неформальні неввічливі. У статті розглянуто функціонування просодії як засобу реалізації ввічливості/неввічливості в конфліктному дискурсі залежно від ступеня його формальності, що увиразнює загальну актуальність теми. Метою даної роботи є вивчення лінгвістичних засобів реалізації ввічливості в англomовному неформальному конфліктному діалогічному дискурсі. З одного боку, неформальна обстановка дає повну свободу вибору емоцій та їхньої реалізації, а з іншого — бажання бути ввічливим і не образити комунікативного партнера (близьку людину) змушує комунікантів стримувати свої негативні почуття у ввічливому неформальному конфліктному спілкуванні. Неввічливий неформальний конфлікт є емоційним та неконтрольованим. Експресивність та неконтрольованість неввічливого неформального конфлікту зумовлені неофіційністю обстановки, небажанням та відсутністю необхідності стримуватися, повною свободою вибору вербальних та невербальних засобів реалізації конфлікту. Проведене дослідження дозволило зробити наступні висновки: неформальному конфліктному діалогічному спілкуванню властиве використання тактик вербальної агресії, вживання заниженої, іноді навіть табуованої, лексики; простих синтаксичних конструкцій; еліпсиса; прямих наказових конструкцій. На просодичному рівні такі діалоги характеризуються прискореним темпом (в деяких випадках з тенденцією до нормального), високою гучністю, широким висотним діапазоном, вживанням низхідної шкали з перерваною послідовністю і високого низхідного ядерного тону. Поведінка комунікантів під час конфліктної взаємодії багато в чому залежить від їхнього соціального статусу, виховання, ввічливості й тактовності.

Ключові слова: ввічливість, неввічливість, ввічливий неформальний конфліктний діалогічний дискурс, неввічливий неформальний конфліктний діалогічний дискурс.

LINGUO-PROSODIC MEANS OF POLITENESS/
IMPOLITENESS REALIZATION IN ENGLISH INFORMAL
CONFLICT DIALOGICAL DISCOURSE

O. K. Pelivan

candidate of philological sciences, associate professor,
Odessa I. I. Mechnikov national university

The immediate aim of the article is to define linguo-prosodic means of politeness/impoliteness realization in English informal conflict dialogical discourse.

The article examines the functioning of prosody as a means of implementing politeness/impoliteness in conflict discourse depending on the degree of its formality, which highlights the general relevance of the topic. The analysed informal conflict dialogical units were subdivided into polite and impolite. Thus, in this work we investigate 2 types of informal conflict dialogical units: polite informal and impolite informal.

The basic type of informal conflict situations, touching interlocutors' personal life, their family relations, is a family conflict, developing in three major directions: parents — children; husband — wife; brother/sister — brother/sister.

Conflicts between family members can take different scenarios depending on inner family relations of conflicting sides. Most frequently conflicts occur between children and parents and between married couples.

The main purpose of parents is to make their children change direction of their actions according to their (parents') ideas and interests. Parents do their best to save asymmetrical correlation of their role and their children's role within a family, as such placing of roles gives them advantage in realization of their aims. Parents make ample use of orders, prohibitions, threats, reproaches, etc. Children's communicative strategy in such conflict situations is conditioned by a strong desire to make their family role as important as their parents' one.

The most frequent conflict reasons within a family is violation of both family and social obligations by one or both partners.

The most frequent reason of conflict in siblings' relations is their struggle for personal interests or space; envy; one of the conflict-creating factors is their desire to prove their social importance to each other. On the whole, in impolite informal conflict intercourse the conduct of spouses depends a great deal on their social status and education. Low social status married couples in most cases do not control their emotions, do not think about the conflict consequences, do not try to keep a wife (husband) away from undesirable stresses. In some occasions high social status married couples were characteristic of arrogance, snobbery, scorn, that resulted in aggressive verbal conduct during a conflict.

Impolite informal conflict cooperation between brothers and sisters is also characteristic of high emotionality degree. Collocutors do not hide their negative feelings and emotions, are not afraid to talk unpleasant, rough and abusive things. At prosodic level it is expressed by high volume and quick speech tempo, as communication participants

speak very quickly; although their speech slows down on semantically and emphatically important areas of the dialogue, i. e. semantically and emphatically important remarks are foregrounded via their prolonging.

The conducted research enabled the followings conclusions: English informal conflict dialogical discourse is characteristic of using verbal aggression techniques; foul, sometimes even taboo, language; simple syntactic constructions; ellipsis; direct imperative constructions. At prosodic level distinctive features of informal conflict dialogues can be named rapid tempo (often with a tendency to normal), high volume, wide voice range, use of the broken descending scale and the high-falling nuclear tone. The collocutor's conduct in conflict communication depends a great deal on their social status, education and politeness.

Key words: *politeness, impoliteness, polite informal conflict dialogical discourse, impolite informal conflict dialogical discourse.*

Метою даної роботи є вивчення лінгвістичних засобів реалізації ввічливості в англomовному неформальному конфліктному діалогічному дискурсі.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення наступних **завдань**:

- узагальнити існуючі визначення поняття «ввічливість», «неввічливість», «конфлікт», «мовленнєвий конфлікт»;
- класифікувати досліджувані неформальні конфліктні діалогічні єдності;
- схарактеризувати лінгвістичні особливості кожної з аналізованих груп неформальних конфліктних діалогічних єдностей з урахуванням результатів аудиторського аналізу.

Об'єктом цього дослідження виступає усний англomовний неформальний конфліктний діалогічний дискурс.

Предметом дослідження є лінгвістичні (лексико-синтаксичні та просодичні) засоби актуалізації ввічливості/неввічливості в англomовному неформальному конфліктному діалогічному дискурсі.

Для проведення лінгвістичного аналізу діалогічного дискурсу використано наступні **методи**: 1) метод теоретичного аналізу, що передбачає: а) аналіз теоретичної літератури з проблематики дослідження; б) відбір і систематизацію фактичного матеріалу; в) лінгвістичну інтерпретацію даних, отриманих унаслідок використання інструментальних методів дослідження; 2) метод наукового спостереження, пов'язаний з перцептивним аналізом, який застосовувався для визначення особливостей сприйняття предмета дослідження; 3) описо-

вий метод, використання якого уможливорює інвентаризацію та подальшу лінгвістичну інтерпретацію матеріалу дослідження; 4) метод акустичного аналізу.

Актуальність роботи зумовлюється загальною скерованістю сучасних фонетичних досліджень на пошук нових шляхів в опрацюванні просодичних форм діалогічного мовлення, насамперед пов'язаних з комплексом його комунікативних стратегій. У статті розглянуто функціонування просодії як засобу реалізації ввічливості/неввічливості в конфліктному дискурсі залежно від ступеня його формальності, що увиразнює загальну актуальність теми.

Перш ніж приступити до аналізу лінгвістичних засобів вираження категорії ввічливості, необхідно розкрити зміст цього поняття та визначитися з його дефініцією.

Огляд наукової літератури показав, що думки дослідників цієї проблеми розділилися. Представники теорії соціальної норми розглядають поняття ввічливості у рамках поведінки у соціумі та дотримання певних правил спілкування, які вважаються гарними манерами.

Існує також розуміння ввічливості як фону спілкування, комунікативного договору, який комуніканти змінюють залежно від ситуації. Прихильники цього підходу вважають, що ввічливість визначається умовами та вимогами певного комунікативного договору.

Ввічливість також сприймають через розмовні максими. Той, хто говорить, повинен використовувати певні правила, формулюючи свої висловлювання, якщо він бажає досягнення своїх цілей. При цьому необхідно виходити насамперед із інтересів співрозмовника. Прихильники цієї теорії пропонують варіативну кількість та зміст максимумів ввічливості.

Дуже поширеною є теорія збереження особи П. Браун та С. Левінсона (Brown, Levinson, 1978 : 56–289). Суть цієї теорії полягає в тому, що для успішної комунікації комуніканти повинні прагнути зберегти «обличчя» співрозмовника, намагаючись уникати мовних та немовних дій, які можуть зіпсувати його, наприклад, наказів, прохань, погроз.

Розглянемо докладніше ці найпопулярніші трактування поняття ввічливості. Теорія ввічливості як соціальної норми зводиться до того, що у соціумі існують «адекватні» норми поведінки, дотримання яких асоціюється з ввічливістю, а недотримання — з грубістю. Б. Фрейзер (Fraser, 1990 : 219–236) вважає, що ця теорія відображає історичне ро-

зуміння ввічливості, прийняте в англomовному світі. Передбачається, що в кожному суспільстві існує певний набір соціальних норм, що складається з більш менш конкретних правил, які визначають якусь поведінку, стан речей, спосіб думок залежно від ситуації. Позитивна оцінка (ввічливість) означає відповідність дії прийнятій нормі, а негативна оцінка (неввічливість = грубість), навпаки, — протилежність нормі. Ввічливість у світлі цього підходу сприймається як хороші манери і, таким чином, тісно пов'язана з етикетом.

Н. І. Формановська, розглядаючи співвідношення таких явищ як етикет і ввічливість, підкреслює, що «етикет і мовний етикет — це прийняті в тому чи іншому суспільстві, колі людей правила, норми поведінки, у тому числі й мовної поведінки (відповідно до розподілу соціальних ролей в офіційному і неофіційному спілкуванні), які, з одного боку, регулюють, а з іншого боку, виявляють, показують відносини членів суспільства за такими напрямками: свій — чужий, вищий — нижчий, старший — молодший, далекий — близький, знайомий — незнайомий і навіть приємний — неприємний» (Формановская, 1989 : 48).

Нечемна поведінка означає, що співрозмовнику відводиться роль нижча за ту, яка належить йому відповідно до його ознак, тобто порушення норм етикету — завжди невивічливість. Намагаючись дати визначення ввічливості, Н. І. Формановська звертається до «Словника з етики», де це поняття визначається як «...моральна якість, що характеризує людину, для якої повага до людей стала повсякденною нормою поведінки та звичним способом поводження з оточуючими» (Формановская, 1989 : 49).

Ввічливість може також розглядатися через максими мовного спілкування. Ця теорія ґрунтується на класичній роботі Х. П. Грайса «Логіка і мовленнєве спілкування», в якій було розроблено принцип Співробітництва, сформульований наступним чином: «Ваш внесок у розмову повинен бути таким, який потрібно на даній стадії бесіди, служить досягненню загальної для комунікантів цілі та відповідає певному напрямку обміну репліками» (Грайс, 1985 : 217–236).

Цей загальний принцип Х. П. Грайса представляє у вигляді чотирьох категорій, чи «супермаксим», які поділяються на дрібніші максими — категорії Якості, Кількості, Відповідності і Способу. Категорія Кількості (інформативності) передбачає, що співрозмовник повинен надавати необхідну та достатню кількість інформації. Під Категорією

Якості (ширості) мається на увазі, що інформація не повинна бути хибною, Категорія Відповідності (релевантності) означає, що інформація повинна мати безпосереднє відношення до справи. Категорія Способу (ясності висловлювання) вимагає, щоб комунікант дотримувався лаконічності і уникав неоднозначності. Х. П. Грайс також нагадує про максими естетичного, соціального, морального характеру, наприклад, «Будьте ввічливі», які сприяють досягненню певної мети та яких зазвичай дотримуються комуніканти в розмові (Grice, 1975 : 47).

Робін Лакофф, вивчаючи ввічливість, вперше застосувала Принцип Співробітництва Х. П. Грайса. Але, на відміну від нього, вона поширює поняття граматичного правила та оформленості на прагматику: «Нам потрібні якісь прагматичні правила, які вказують, чи правильно побудовано висловлювання з прагматичної точки зору і наскільки воно відхиляється від норми, якщо це так» (Lakoff, 1975 : 56). Р. Лакофф пропонує два правила прагматичної компетенції:

- 1) Висловлюйся ясно (по суті, максими Х. П. Грайса);
- 2) Будь ввічливий (Lakoff, 1975 : 57).

Дж. Ліч найбільш детально розробив теорію ввічливості з позиції розмовних максим. Суть запропонованого ним Принципу Ввічливості зводиться до того що, спрямовуючи свої висловлювання для досягнення певних цілей, промовець повинен оформити їх так, ніби для нього інтереси співрозмовника найважливіші. Тут має значення розподіл на себе та інших (self та others). Принцип ввічливості також складається з низки максим та 7 субмаксим (Leech, 1983 : 131–139).

П. Браун та С. Левінсон розглядають ввічливість з позицій теорії «збереження особи». Центральним в їхній моделі аналізу мовної поведінки комунікантів є поняття «обличчя» (public self-image, face), до нього досить часто апелюють у соціальної психології. Сукупність потреб особистості в індивідуальній свободі, в невтручанні у свої справи, у затвердженні свого права на самостійні дії розглядається як «негативна особа» особистості (negative face), а потреба у повазі, коханні, дружбі, турботі, гарному ставленні у широкому розумінні — як «позитивне обличчя» (positive face). У процесі спілкування комуніканти, якщо вони прагнуть успішної взаємодії, намагаються «зберегти» своє «обличчя» та «обличчя» партнера. Але деякі акти (мовленнєві та немовленнєві дії) є «пошкоджуючими обличчя» (face threatening acts, FTA), тобто ігнорують потреби позитивної чи негативної особи адре-

сата або адресанта. Пом'якшувальні компенсуючі дії, в залежності від їхньої орієнтації на позитивну чи негативну особу, становлять суть позитивної чи негативної ввічливості. Вони характеризуються двома основними бажаннями: бажанням не відчувати перешкод у своїх діях та бажанням отримати схвалення.

Негативна ввічливість служить задля збереження незалежності особистості та потреб в недоторканності її території та кордонів. Вона передбачає наявність соціальної дистанції та незручності у спілкуванні. Стриманість, офіційність та вираз поваги — приклади негативної ввічливості. На думку П. Браун та С. Левінсона, у західній культурі ввічлива поведінка асоціюється саме з негативною ввічливістю (Brown, Levinson : 1987, 130).

Послідовники теорії комунікативного договору як підходу до вивчення ввічливості (Б. Фрейзер, В. Колін) загалом приймають Принцип Співробітництва Х. П. Грайса та важливість поняття «особи», але їхній підхід відрізняється від підходу П. Браун і С. Левінсона в деяких суттєвих положеннях.

Вступаючи в бесіду, кожен із учасників привносить своє розуміння певних прав та обов'язків, які визначають, як мінімум на початковій стадії спілкування, що очікується від учасників комунікації. У ході спілкування або у зв'язку зі зміною контексту завжди можливо переглянути умови такого «мовного контракту». Статус цих прав і обов'язків неоднаковий: деякі з них передбачені конвенціями, носять загальний характер і їх дотримуються у будь-якому типі мовної взаємодії. Так, наприклад, передбачається, що учасники комунікації вносять свої репліки по черзі, використовують мову, зрозумілу обом співрозмовникам, і говорять досить голосно та чітко, щоб співрозмовник міг почути. Це безперечні умови «договору» (Fraser, 1990 : 203).

Таким чином, Б. Фрейзер і В. Колен стверджують, що ввічливість полягає не в прагненні до того, щоб співрозмовник відчував себе комфортно (як у Р. Лакофф та Дж. Ліча) або не відчував дискомфорту (як у П. Браун та С. Левінсон), а є засобом для досягнення своїх комунікативних цілей (відповідно до вимог комунікативного договору).

При такому розумінні ввічливість розглядається не як одномоментне явище, бо як фон, на якому протікає мовленнєва взаємодія, і ввічливе ставлення не може бути виражене в одному висловлюванні. Ввічливість — це норма, і комуніканти можуть зафіксувати лише її відсутність, тобто неввічливість (грубість).

Оскільки метою даної роботи є вивчення лінгвістичних засобів реалізації ввічливості в англомовному неформальному конфліктному діалогічному дискурсі, доцільно докладніше зупинитися на визначенні конфлікту в цілому і мовного конфлікту зокрема. Слід зазначити, що феномен конфлікту досить глибоко вивчений у психології, але на сучасному етапі дослідження міжособистісної комунікації викликає величезний інтерес й у лінгвістів.

На думку В. С. Третьякової, конфлікт (від латів. *conflictus* — зіткнення) — це ситуація, в якій відбувається: «1) зіткнення 2) двох сторін (учасників конфлікту) 3) з приводу розбіжності інтересів, цілей, поглядів, 4) в результаті якого одна із сторін (S) свідомо та активно завдає шкоди іншій (фізично або вербально), а друга сторона (A), усвідомлюючи, що зазначені дії спрямовані проти її інтересів, вживає дії у відповідь» (Третьякова, 2000, 129). Що ж до мовленнєвого конфлікту, то він має місце тоді, коли одна зі сторін навмисно вдається до мовленнєвих дій, які можуть виражатися відповідними негативними засобами мови та мовлення. Такі мовні дії мовця — суб'єкта мовлення — визначають мовленнєву поведінку іншої сторони — адресата: він, усвідомлюючи, що зазначені мовленнєві дії спрямовані проти його інтересів, вживає у відповідь схожі мовленнєві дії, висловлюючи ставлення до предмета розмови або співрозмовника. Ця протиспрямована інтеракція і є мовленнєвим конфліктом» (Третьякова, 2000 : 131).

На думку М. Я. Димарського, «мовленневокомунікативний конфлікт — це зіткнення, що виникло в ході мовленнєвої комунікації (комунікативного контакту), протистояння двох сторін (партнерів) комунікації, яке проявляється через певні конфліктні комунікативні дії, а саме — завдання адресату комунікативної та/або психологічної шкоди (недовіра, загроза), зниження його статусу (дискредитація, негативна характеристика, образа, висміювання), а також через комунікативні дії, в яких поряд з тим чи іншим неконфліктним завданням міститься конфліктний потенціал за рахунок вживання особливих засобів, таких як директивний мовленнєвий акт як потенційна конфліктна комунікативна дія» (Димарский, 1996 : 29).

Матеріалом цього дослідження є саундтреки до 4 англомовних фільмів. Загальний обсяг матеріалу становив 120 сторінок стандартного тексту А-4 (254 діалогу, 228 хвилин звучання тексту), з якого був відібраний експериментальний матеріал для аудиторського

аналізу (34 хвилини звучання тексту, 52 формальних конфліктних діалогів).

Досліджувані неформальні конфліктні діалогічні єдності поділялися на ввічливі та неввічливі. Таким чином, у цій роботі ми досліджуємо 2 типи неформальних конфліктних діалогічних єдностей: ввічливі неформальні та неввічливі неформальні.

Для досягнення поставленої мети було проведено **аудиторський аналіз** матеріалу дослідження, завданням якого було виявлення лінгвістичних параметрів, що служать для реалізації ввічливості/неввічливості в англомовному неформальному конфліктному діалогічному дискурсі.

Основним типом неформальних конфліктних ситуацій, що стосуються особистого життя учасників комунікації, їх сімейних взаємин, можна назвати *сімейний конфлікт*, що розвивається, на наш погляд, за трьома основними напрямками: батьки — діти; чоловік — дружина; брат/сестра — брат/сестра.

Конфлікти між членами однієї сім'ї можуть розвиватися за різними сценаріями залежно від характеру сімейних відносин конфліктуючих сторін. Найчастішими можна назвати конфлікти між дітьми та батьками та між подружжям.

Особистісні характеристики комунікантів (характер, темперамент, вік, освіта та ін.) та властива їм роль в ієрархії сімейних відносин впливають на перебіг конфліктної ситуації. Основна мета батьків — змусити дітей змінити напрямок їхніх дій відповідно до уявлень та інтересів батьків. Щосили батьки намагаються зберегти несиметричне співвідношення їхньої ролі та ролі дітей, оскільки це дає їм перевагу у реалізації своїх цілей. Для цього типу конфліктної ситуації типовими вербальними засобами впливу батьків на дітей є наказ, заборона, звинувачення, загроза та інші. Комунікативна стратегія дітей в подібних конфліктних ситуаціях зумовлена бажанням зробити свою роль у сім'ї такою ж вагомою, як і роль батьків.

У прикладі 1 Роберт Браун — люблячий батько дорослої дочки Дженніфер — вкотре намагається заборонити їй спілкуватися з хлопцем. У свою чергу Дженніфер відмовляється підкорятися волі батька, висловлюючи своє невдоволення його постійним контролем і недовірою, їй не подобається його домінуючий тон; донька щосили намагається переконати батька в тому, що вона доросла і може приймати рішення самостійно.

(1) Daughter: Dad, we're just sitting. People sit.

Father: Look, honey, I'm not trying to give you guys a hard time but we have discussed this, you know? Technically, you're under my roof still and I don't feel comfortable with the two of you in here.

Daughter: Stop. Have you seen the size of this boat? Don't you think we could find a zillion places to do that thing you think we wanna do if we wanted?

Father: Jennifer, I'm simply saying...

Daughter: I'm over your patronizing tone, okay? I'm really over it. (Poseidon)

Приклад 1 демонструє невічливу конфліктну взаємодію між батьком та донькою. Надмірна опіка і обережність батька, його постійний тиск і поради (Technically, you're under my roof still and I don't feel comfortable with the two of you in here), його домінуючий тон дратує доньку (I'm over your patronizing tone, okay? I'm really over it). Коли в черговий раз батько намагається переконати її, що вона не права, Дженніфер не бажає слухати те, про що він багато разів їй вже говорив (Jennifer, I'm simply saying...). Питання, які вона ставить, не чекаючи на них відповіді, демонструють її обурення і протест (Have you seen the size of this boat? Don't you think we could find a zillion places to do that thing you think we wanna do if we wanted?). Незважаючи на те, що конфлікт досить серйозний та обидва комуніканти налаштовані рішуче і не хочуть поступатися, розмова ведеться спокійно, не на підвищених тонах, ніхто не кричить, проте темп під час розмови змінюється з нормального на початку взаємодії на прискорений в кінці.

Причиною конфліктів усередині сім'ї найчастіше виступає порушення одним / обома членами подружжя зобов'язань як внутрішньо-сімейних, так і громадських. Так, дружина Олівера Берретта Дженніфер Кавалері (приклад 2) робить спробу примирити чоловіка зі свекром. Багаторічна сварка двох близьких людей — батька і сина — вкрай неприємна Дженніфер, яка вважає, що саме вона повинна примирити їх. Однак Дженніфер зустрічає сильний опір з боку Олівера, всі її аргументи марні, навпаки, вони все сильніше і сильніше дратують її чоловіка. Переживаючи сильний емоційний стрес, Дженніфер ображає чоловіка, а він у відповідь на це просто виганяє її з дому.

(2) Wife: Your father loves you like you'll love Bozo, but you Barretts are so proud that you'll always think you hate each other.

Husband: If it weren't for you?

Wife: Yes.

Husband: The case is closed.

Wife: Oliver, please talk to him, just say hello.

Husband: I will never talk to him.

Wife: Can't you just do it for me? I've never asked to do anything in my whole life. Just for me.

Husband: No.

Wife: You're a heartless bastard!

Husband: Get the hell out of my life! (Love Story)

Вже на початку діалогу зрозуміло, що ця розмова Оліверу не до душі, він усіляко намагається її припинити, залишаючись при цьому наполегливим, але досить спокійним. Фраза The case is closed сказана їм чітко та категорично. Однак Дженніфер хоче продовжити розмову, спочатку вона ласкаво просить Олівера поговорити з батьком (Oliver, please talk to him, just say hello / Can't you just do it for me? Just for me). Олівер невблаганний, він навідріз відмовляється розмовляти з батьком, його репліки короткі та однозначні (I will never talk to him / No). Дженніфер не витримує напруги і ображає чоловіка (You're a heartless bastard!). Вона вже не контролює своїх емоцій так само, як і Олівер, який в стані афекту виганяє дружину зі свого життя (Get the hell out of my life!). Останні репліки подружжя характеризуються наявністю заниженої лексики (bastard, hell), що властиво неформальному спілкуванню, особливо між близькими людьми.

У взаємовідносинах брат/сестра — брат/сестра частою причиною конфлікту є їхня боротьба за особисті інтереси чи простір; заздрість; конфліктогенеруючим є також чинник бажання довести один одному свою соціальну вагомість. У прикладі 3 наводиться діалог між братами Діланом і Саймоном, який демонструє невічливе конфліктне спілкування. Саймон відверто заздрить братові, висловлює своє невдоволення тим, що Ділану дістається в житті все найкраще — чудова робота, красуня-дружина, тощо. Ділан доволі агресивно реагує на відвертість брата, він роздратований і навіть не намагається стримувати свої емоції.

(3) Simon: You've got it made, you bastard. Made in the shade. Snug as a bug in the rug.

Dylan: Cut the crap.

Simon: Working for Jonas and Marsh, pulling in the coin.

Dylan: Shut up, damn it!

Simon: I can't help it. Married to "Foul Mouth Angelface". Why should you, Dylan, have all the luck?

Dylan: Listen you, bastard, I will total you right now if you don't shut up! (Poseidon)

Досить часто у спілкуванні між братами і сестрами (і між членами сім'ї) зустрічається ненормативна лексика. У цьому сенсі брати Саймон і Ділан — не виняток (You bastard / damn it!). Заздрість Саймона не дає йому спокою (Snug as a bug in the rug / Why should you, Dylan, have all the luck?). Реакція Ділана очікувана: він у відповідь ображає Саймона (Cut the crap/Shut up, damn it!), він не має наміру більше його слухати і в грубо загрожує йому (Listen you, bastard, I will total you right now if you don't shut up!). Саймон спілкується емоційно, його мовленню притаманні швидкий темп та підвищена гучність, а Ділан, навпаки, говорить повільно.

У взаємодії батьки — діти та чоловік — дружина, і батьки, і діти, і подружжя, намагаючись залишатися ввічливими, думають, перш ніж вербалізувати власну точку зору щодо вирішення існуючої проблеми. Це призводить до уповільнення загального темпу розмови, однак, на тих дільницях діалогу, які несуть найбільше семантичне навантаження, на думку аудиторів, комуніканти значно прискорюють темп мовлення, що загалом створює динамічну картину спілкування. Слід зазначити, що, збільшуючи швидкість виголошення семантично насичених реплік, у 36 % випадків комуніканти підвищують гучність мови. Це свідчить про емоційність та експресивність мови, які властиві саме неформальному спілкуванню.

Взаємини брат/сестра — брат/сестра у ввічливих неформальних конфліктних діалогах, на думку аудиторів, залежать від віку комунікантив. Спілкування підлітків (навіть ввічливе) характеризується більшою емоційністю, ніж спілкування дорослих братів і сестер. Емоційність промови підлітків відбивається, насамперед, у підвищенні гучності промови (72 %), іноді у зміні висоти (16 %) та тембрального забарвлення голосу (12 %) під час виголошення семантично значущих відрізків діалогу. Аудитори відзначають часте вживання шкали з перерваною послідовністю у ввічливому неформальному спілкуванні (26,3 % випадків) загалом та у спілкуванні братів та сестер різного віку (59 %) зокрема. Часте поєднання шкали з перерваною послідовністю з низьким низхідним ядерним тоном свідчить про певну емоційність, природність і спонтанність мови; комуніканти обмірковують, що і як

сказати, щоб залишитися ввічливими і водночас переконати близьку людину у правильності особистої позиції.

На думку аудиторів, неввічливій неформальній конфліктній взаємодії властиві прискорений темп (58,4 %) з тенденцією до нормального (41 %), широкий висотний діапазон, вживання шкали з перерваною послідовністю та високого низхідного ядерного тону, що в цілому свідчить про надзвичайну емоційність, експресивність та спонтанність мови. Комуніканти не роблять жодних зусиль, щоб уникнути або припинити конфлікт, навпаки, вони, піддаючись емоціям і бажанню досягти бажаного результату, вдаються до необдуманих та образливих слів, які часто супроводжуються агресивними жестами.

Неввічливі конфлікти між батьками та дітьми, як правило, проходять доволі емоційно, оскільки батьки, не бажаючи миритися з тим, що їхні діти вже дорослі, намагаються чинити тиск на них, щоб звернути на себе увагу та досягти своєї мети.

У неввічливих конфліктах між чоловіком та дружиною застосування тактик вербальної агресії, на думку аудиторів, відбувається рідше (24 % випадків), ніж у спілкуванні між батьками та дітьми (46 %). Неввічливість у спілкуванні між подружжям на просодичному рівні виражається прискореним темпом, підвищеною гучністю, широким висотним діапазоном. Аудитори зазначили, що у спілкуванні між подружжям зміна висоти голосу від середньої до високої відбувається частіше (67 % випадків), ніж у спілкуванні між батьками та дітьми (39 %). Більш того, на тих дільницях діалогу, де змінювалася висота голосу, підвищувалася гучність і прискорювався темп промови, що створює «потрійний» ефект і свідчить про надзвичайну емоційність таких взаємодій.

Загалом варто відзначити, що у неввічливому неформальному конфліктному спілкуванні поведінка подружжя багато в чому залежить від їхнього соціального статусу, освіти та виховання. Подружжя, що має невисокий соціальний статус, не має вищої освіти і належного виховання, як правило, (88 % випадків) не контролює свої емоції, не думає про наслідки конфлікту, не намагається захистити дружину (чоловіка) від небажаних стресів. Необхідно відзначити, що в деяких випадках (7 % випадків) подружжя, які мають якісну освіту і займають гідне соціальне становище в суспільстві, демонструють за розумілість, снобізм, зневагу, нетактовність, що обумовлювало агресивну вербальну поведінку в ході конфлікту.

Неввічлива неформальна конфліктна взаємодія між братами та сестрами також характеризується високим ступенем емоційності. Комуниканти не приховують своїх негативних почуттів та емоцій, не відмовляються від неприємних, грубих та образливих слів. На просодичному рівні, на думку аудиторів, це проявляється у високій гучності і прискореному темпі промови, оскільки комуниканти у процесі конфліктної взаємодії розмовляють дуже швидко, хоча на семантично і емфатично важливих ділянках діалогу їхній темп уповільнюється, тобто, семантично та емфатично важливі репліки виділяються за рахунок їх пролонгування.

Проведене дослідження дозволило зробити такі **висновки**: неформальному конфліктному діалогічному спілкуванню властиве використання тактик вербальної агресії, вживання заниженої, іноді навіть табуйованої лексики; простих синтаксичних конструкцій; еліпсису; прямих наказових конструкцій. На просодичному рівні такі діалоги характеризуються прискореним темпом (у деяких випадках з тенденцією до нормального), високою гучністю, широким висотним діапазоном, вживанням шкали з перерваною послідовністю та високого низхідного ядерного тону. Поведінка комуникантів у ході конфліктної взаємодії багато в чому залежить від їхнього соціального статусу, виховання, освіти та тактовності.

Перспективним вважаємо електроакустичний аналіз мелодійних, динамічних і темпоральних параметрів інтонації, а також спектральний аналіз промови дикторів-ініціаторів конфлікту та дикторів-суб'єктів, залучених у конфлікт.

Список літератури

- Грайс Г. П. Логика и речевое общение // Новое в зарубежной лингвистике. Лингвистическая прагматика. М.: Прогресс, 1985. Вып. XVI. С. 217–236.
- Дымарский М. Я. Где находится порог языкового конфликта? // Аспекты речевой конфликтологии: Сб.ст. под ред. чл.-корр. Российской Академии образования, проф. Ильенко. СПб., 1996. С. 25–34.
- Третьякова В. С. Конфликт глазами лингвиста // Юрислингвистика-2: русский язык в его естественном и юридическом бытии. Барнаул, 2000. С. 127–140.
- Формановская Н. И. Речевой этикет и культура общения / Н. И. Формановская. М.: Высшая школа, 1989. 234 с.
- Brown P., Levinson S. Politeness: Some universals in language usage. Cambridge / P. Brown, S. Levinson. UK: Cambridge University Press, 1987. 352p.

- Brown P., Levinson S. Universals in language usage: Politeness phenomena / P. Brown, S. Levinson // Questions and politeness: Strategies in social interaction // Eds. Goody E. N. Cambridge: Cambridge University Press, 1978. PP. 56–289.
- Fraser B. Perspectives on Politeness / B. Fraser // Journal of Pragmatics. 1990. № 14. PP. 219–236.
- Grice G. H. Logic and conversation / G. H. Grice // Eds. Cole & Morgan. 1975. PP. 41–58.
- Lakoff R. Language and Women's Place / R. Lakoff. New York: Harper & Row, 1975. PP. 45–79.
- Leech G. Principles of Pragmatics / G. Leech. London: Longman Publishing Group, 1983. PP. 131–139.
- Matsumoto, Y. Politeness and Conversational Universals Observations from Japanese / Y. Matsumoto // Multilingua. 1989. № 8. PP. 207–221.
- Meier A. J. Defining Politeness: Universals in Appropriateness / A. J. Meier // Languages Sciences. Oxford, 1995. Vol. 17. № 4. PP. 245–356.
- Mills, S. Gender and Politeness [Текст] / S. Mills. Cambridge University Press, 2003. 278 p.
- Sifianou M. Politeness Phenomena in England and Greece [Текст] / Sifianou. Oxford: Clarendon Press, 1992. 268 p.

References

- Grays G. P. (1985) Logika i rechevoye obshcheniye [Logic and speech communication].
- Novoye v zarubezhnoy lingvistike. Lingvisticheskaya pragmatika — New in foreign linguistics.
- Linguistic pragmatics, 16, 217–236 [in Russian].
- Dymarskiy M. YA. (1996). Gde nakhoditsya porog yazykovogo konflikta? [Where is the threshold of language conflict?]. Aspekty rechevoy konfliktologii — Aspects of speech conflictology, 25–34 [in Russian].
- Tret'yakova V. S. (2000). Konflikt glazami lingvистa [Conflict through the eyes of a linguist]. Yurilingvistika-2 — Jurilinguistics-2, 127–140 [in Russian].
- Formanovskaya N. I. (1989). Rechevoy etiket i kul'tura obshcheniya [Speech etiquette and culture of communication]. Vysshaya shkola — Higher school, 40–234.
- Brown P., Levinson S. Politeness: Some universals in language usage. Cambridge / P. Brown, S. Levinson. — UK: Cambridge University Press, 1987. — 352p.
- Brown P., Levinson S. Universals in language usage: Politeness phenomena / P. Brown, S. Levinson // Questions and politeness: Strategies in social interaction // Eds. Goody E. N. — Cambridge: Cambridge University Press, 1978. — PP. 56–289.
- Fraser, B. Perspectives on Politeness / B. Fraser // Journal of Pragmatics, 1990. № 14. — PP. 219–236.
- Grice, G. H. Logic and conversation / G. H. Grice // Eds. Cole & Morgan. — 1975. — PP. 41–58.

Lakoff, R. Language and Women's Place / R. Lakoff. — New York: Harper & Row, 1975. — PP. 45–79.

Leech, G. Principles of Pragmatics / G. Leech. — London: Longman Publishing Group, 1983. — PP. 131–139.

Matsumoto, Y. Politeness and Conversational Universals Observations from Japanese / Y. Matsumoto // Multilingua. — 1989. — № 8. — PP. 207–221.

Meier, A. J. Defining Politeness: Universals in Appropriateness / A. J. Meier // Languages Sciences. — Oxford, 1995. — Vol. 17. — № 4. — PP. 245–356.

Mills, S. Gender and Politeness [Текст] / S. Mills. — Cambridge University Press, 2003. — 278 p.

Sifianou, M. Politeness Phenomena in England and Greece [Текст] / Sifianou. — Oxford: Clarendon Press, 1992. — 268 p.

Стаття надійшла до редакції 28.09.2022 року